

Джунь Й. В., д.ф.-м.н., професор, Корнійчук Я. А., здобувач кафедри факультету здоров'я, фізичної культури і спорту (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука), Братасюк Н. О. (Довгошиївський НВК), Мельник С. В. (Українське товариство охорони пам'яток історії та культури Рівненської області)

УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ СВЯТА, ЇХ ВИХОВНЕ ТА ЕТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. В статті висвітлено основні свята та звичаї наших предків, що входять в перше коло свят, так звані астрономічні свята, які пов'язані із сонячним календарем, збереглися до наших днів і були прийняті православною церквою. Обґрунтовано, що символічне значення цих свят зараз відоме не всім. Показано значення найголовніших свят Кола року на основі православного світогляду, якого дотримувалися наші предки.

Ключові слова: православний світогляд, традиції, свята, слов'яни.

Аннотация. В статье освещены основные праздники и обычаи наших предков, входящих в первый круг праздников, так называемые астрономические праздники, которые связаны с солнечным календарем, сохранились до наших дней и были приняты православной церковью. Обосновано, что символическое значение этих праздников сейчас известно не всем. Показано значение главных праздников Круга года на основании православного мировоззрения, который соблюдали наши предки.

Ключевые слова: православное мировоззрение, традиции, праздники, славяне.

Annotation. On this article the main holidays and traditions, which are included into the first cycle of holidays, so-called astronomic holidays connected to solar calendar, holidays were saved until our days and were accepted by orthodox church are described. Their symbolic meaning are not known by everybody. In this article the meaning of main holidays of year cycle the based on orthodox ideology of our ancestors is substantiated.

Key words: orthodox ideology, traditions, holidays, slavs.

Традиції викристалізують душу народу, його неповторні національні риси і особливості та є відображенням його моралі і культури. Традиції – це відбиток цілої епохи історичного розвитку нації і важливий елемент її ментальності. Тому шанування традицій, звичаїв та вірувань своїх предків є дуже важливим для кожного народу та країни. Не є винятком Україна, яка має надзвичайно глибокі традиції, літературну та народну спадщину.

За свідченнями фольклористів українська народна спадщина нараховує близько 200 тисяч зафіксованих пісень, таку кількість пісень можна занести до книги рекордів Гіннеса [1, с. 17]. Відкидання цієї спадщини і заміна її західною псевдокультурою та ігнорування духовних знань наших предків є найтрагічнішими помилками, які можуть позбавити націю всякого майбутнього. В нашій країні було чимало ворогів, які постійно намагалися захопити частину її території. Цьому сприяли кліматичні умови, родючі землі та надзвичайно вигідне економіко-географічне положення. Тому на кордонах нашої країни часто точилися бойові сутички і військові дії, що також вплинуло на подальший хід історії та розвиток культури. Особливо після 17 століття та за часів радянської влади Україна пережила важкий період. Вороги намагалися знищити українську культуру, історію та традиції. У зв'язку з цим було введено низку заборон на мову, писемність (заміна азбуки), насаджувалися чужоземні релігії.

Однак, незважаючи на це, багато традицій українського народу збереглося до цього часу, хоч не завжди в такому вигляді, в якому були раніше. При цьому зміст і значення цих традицій іноді вказують на зовсім інші факти. Тому дуже важливо дослідити справжнє символічне значення наших традицій, зрозуміти зміст основних свят сакрального Кола року та повернутися до відродження втрачених вірувань наших предків.

Динаміка розвитку і еволюції традицій в Україні нараховує чотири основних періоди: 1-ий період – дохристиянський; 2-ий період – після хрещення Русі і до Жовтневої терористичної акції 1917 року; 3-ій період – радянський 1917–1991 роки (практичне забування традицій); 4-ий період – після розпаду СРСР до цього часу. Перший період характеризується традиціями, які формувалися завдяки діяльності, життю та культурі наших предків. Цей період досліджувався на основі народної творчості, вивчення артефактів та деяких письмових пам'яток, зокрема книга Велеса.

Після прийняття християнства до українських традицій почали домішуватися інші традиції, культура та релігія (що, до речі, триває і до цього часу). І внаслідок цього втрачається первинне значення традицій, а також історія та культура нашої країни. За радянських часів відбувся занепад, а після здобуття Україною незалежності відбувається поступове відродження традицій, історії та культури нашого народу.

Потужним науково-дослідним матеріалом для вивчення історії нашої держави є монографії В. Дем'янова «Велич Дулібії Рось. Суренж» [2] та «Таємниці історії України» в яких описана історія України на основі літературних джерел, розкопок та артефактів, що створює об'єктивне бачення історичних подій та життя нашого народу [3]. Про життя наших предків написано в книжці Лебедія [1], але інформація там надається у вигляді оповідей, переказів, казок. Надзвичайно цінним джерелом для

нашої держави є книга Велеса, в якій описано життя, історію та культуру наших предків. Ця книга написана особливою азбукою (велесовиця) якою користувалися наші предки. Структура написання цієї книги подібна до написання «Вед», пам'ятки арійської культури, що збереглася в Індії. Найбільш точний переклад книги зроблений кандидатом філософських наук Г. Лозко та професором В. Шеян [4], однак на той час була мало вивчена велесовиця і під час перекладу ними допущено низку неточностей, зокрема назву Рось вони перекладають як Русь та помилково припускають, що наші предки були язичниками однак подальші дослідження книги Велеса показали, що це не так. Вивченням українських традицій займався Валерій Войтович. На цю тему він написав низку книг. Зокрема про святкування Різдва та про Дідуха. Він пише, що Дідуха ставили на покуті під час Різдва і він міг стояти до Водохрещення [5].

Дуже багато про українські свята та традиції описав у своїх творах Іван Франко. Він описав святкування Різдва, як після першої різдвяної зірки на Святвечір вносили Дідуха, де його ставили та його значення. Він багато навів інформації про страви, Коляди та Святвечір зокрема. В його описах зустрічається багато інших традицій та святкувань наших предків [6].

Останні дослідження показали, що наші предки мають дуже багато спільного з народами, які жили на території сучасної Індії. «Ще у 18 ст. вчені, познайомилися з пам'ятками староіндійської писемності, які створювалися 3–4 тисячі років назад. Вони прийшли до висновку, що родоначальником всіх мов є древньоіндійська мова (санскрит), яка має дуже багато спільного з європейськими мовами [7, с. 18]. Там же сказано, що слов'янські мови мають багато спільного із санскритом і входять в одну мовну групу, яку з часом стали так і називати – індоєвропейська.

Спільність культури та традицій слов'ян з народами Азії висвітлюється в науковій праці «Значення слов'янських бойових мистецтв для духовного розвитку особистості» [8]. Сучасні наукові дослідження показують, що культура, традиції та життя наших предків збігаються з описами у Ведах (пам'ятках арійських знань), що частково збереглися в сучасній Індії, і що в глибоку давнину тими знаннями володіли також наші предки [9].

Ведична філософія та культура дуже добре описана автором у науковій праці «Значення безсмертя, космології та духовної єдності у староіндійській філософії» [10]. Працюючи над цією роботою, автор детально вивчав ведичну літературу таку, як «Шрімат Бгагаватам», «Махабхарата», «Рамаяна» тощо. Ця робота засвідчує, що вчення Вед багато в чому збігається з Православним світоглядом, якого дотримувалися наші предки. В першу чергу – це спорідненість мови. Українська мова належить до так званої індо-європейської групи мов, тобто, українська та індійська мови походять від однієї спільної мови, якою ці народи розмовляли досить давно. Нині встановлено, що це був санскрит. Навіть

сучасна українська мова має велику схожість з санскритом (Веди писалися на санскриті, до того ж влесовиця, якою написана книга Велеса була ідентична до санскриту) [3].

Метою нашої статті є розкриття змісту основних свят (Кола року) які складають основу православного світогляду.

Завдання дослідження:

1. Охарактеризувати перше коло свят, астрономічні свята;
2. Обґрунтувати обряди, звичаї, традиції, святкування та їх первинний зміст.

У статті здійснено систематизацію відомих українських народних свят, охарактеризовано їхнє первинне значення (саме цьому питанню донедавна приділялося мало уваги), обґрунтовано виховне значення українських народних свят на прикладі низки колядних свят та проаналізовано народну творчість, що характеризує досліджуване питання.

В основі життя наших предків був православний світогляд. Це засвідчує, наприклад, те, що у війську українських козаків завжди був священик, який здійснював православні обряди. Наші предки змалечку приділяли велике значення вихованню та духовному вдосконаленню. Для вдосконалення вони повинні були дотримуватися семи правил: 1. Любов та віра до Творця; 2. Люби ближнього свого; 3. Шануй батька й матір своїх; 4. Не вбивай світлу душу; 5. Не кради; 6. Не брешти; 7. Не бажай чужого.

Ці сім правил є основою життя кожної людини. Окрім них наші предки ще виділяли чесноти, що допомагали зберегти душу в чистоті, вдосконалитись та тримати себе в рівновазі. Основних чеснот є чотирнадцять: 1. Любов; 2. Жертовність; 3. Скромність; 4. Достойнство; 5. Поблажливість; 6. Помічливість; 7. Самодостатність; 8. Працелюбство; 9. Стриманість; 10. Милосердя; 11. Безкорисливість; 12. Щирість; 13. Духовне відання; 14. Щедрість.

На противагу чеснотам є чотирнадцять провин, які наші предки намагались не допускати і всіляко викорінювати тому, що вони ведуть до духовного забруднення. Основних провин є також чотирнадцять: 1. Насильство; 2. Марнославство; 3. Егоцентризм; 4. Гординя; 5. Підступність; 6. Підлість; 7. Паразитичність; 8. Огульність; 9. Розпуста; 10. Тягостливість; 11. Ненависть; 12. Заздрість; 13. Жадність; 14. Жлобство. Ці правила були закладені в основу виховання, що є актуальним і в наш час. Люди вірили, що дотримуючись основних правил і чеснот та не допускаючи провин, вони зможуть вдосконалитись та потрапити в Царство Небесне.

Наші предки вірили в єдиного Бога, але при цьому вони світ сприймали по-живому, дуже шанували сили природи, стихії, явища, розуміючи, що в світі все взаємопов'язане і має своє значення. Тому для цього були започатковані різні традиції та свята. Коло року вони сприймали по-живому, через що і були введені основні свята. Наші предки розділяли чотири кола свят. Перше коло свят, так звані астрономічні свята, які були найголовнішим. В ці дні священики і ті, хто мав право виконувати обряди,

робили освячення та проводили обряди. В першу чергу слід зазначити, що календар (Коло року) у наших предків був сонячний, тому більшість свят мали стабільну дату, лише деякі свята по традиції святкувалися в неділю. Тому вони хоч і мали стабільну дату, але святкування проводилося в першу неділю після цієї дати. Окрім першого найголовнішого кола свят були інші свята: народні, пов'язані із жнивими, які відзначалися простим народом іграми, гуляннями. Нижче наведемо головну характеристику першого кола свят.

Почнемо із святкування так званого Колядного ряду. В ці дні (з 21 грудня по 19 січня) відбувається заміна старого року новим. Слово *Коляда* – це абревіатура, що означає (*КолуЯДаю* Дух). Перед Різдвом шанобливо плели Дідуха (Дідух – Діда Дух, Дід – дерево ірійне добра, Дідом наші предки називали Творця). Після Різдвяної Зірки, перед Різдвом, вони вносили Дідуха у хату і ставили на спеціальному місці – на покуті. Дідух символізував структуру *Ірію* (*І-рій – один рій. Р-І-Й/Р-А-Й* – рівні Духовні Його) (Ірій – це живе творіння Отця Господа, який є основою всього світу і має польову структуру). З самого верху на Дідуха встановлювали спеціально сплетену із соломки Зірку, яка мала дванадцять промінців. Зірка була символом найвищої небесної ієрархії. Після Водохреща Дідуха віддавали з'їсти худобі, ні в якому разі не викидали. Про те, як шанобливо плетуть Дідуха та його символічне значення дуже добре описала в своєму вірші Світлана Мельник.

Чи знаєте ви, як з прадавніх давен наші пра...пра... святкували?

Чи несли ялину до хати чи ні? – не ті в ній поля, її не чіпали.

Завжди споконвіку був Дідух у них, його до Різдва шанобливо плели.

Завершився рік, все зібрали з полів і жито із поля зібрали.

Його як колись, у чистім вбранні жінки із молитвою жали.

Цей снопик, як скарб дорогий берегли і сонцем його напували.

Коли рік завершував свій тихий біг й зима вже на дворі ставала

Господар брав снопик у руки свої і Дідуха з миром збирав він.

«Хто Дідуха плів?» – запитаете ви, напевне немає різниці.

Хто мав сильну віру і предків любив, той Дідуха прагнув створити.

Немає різниці хто брав в руки сніп, традиції склались давненько,

Та Дідух готовий господар ніс в дім, уже на Різдво у Святвечір.

На покуті ставили, сіно під нім, в молитві сім'я вся вклонялась,

Пісна вечера і спомини всіх, хто з нами, та поряд немає....

Чому саме Дідух? – спитаете ви, бо Дідух це Дух наших предків,

Бо Дідух – зв'язок із Правою всіх, із Ірієм, щастям, безсмертям.

Бо Дідух – це Світовид в кожен дім, це Господу слава,

Й Отцям всім Святим, щоб з нами лишались надалі.

Щоб Дідуха сплести по правилам всім нам треба ці правила знати,

Я постараюсь стисло про них, те що почула, сказати:

Взять треба жито, почистить стебло, зайві листочки прибрати,
Потім по три колосочки сплести, щоб було легше збирати.
По верхніх зернятках рівняємо їх, щоб був пучок не рухливим,
Щоб єдність була в нім завжди, щоби вийняти не в змозі один – тільки три.
Отже берем сім пучків у один, гарно рівняєм, сплітаєм,
За сонячним ходом обмотуєм ми, стебла рівненько зжимаєм,
Нижче спускаємось, розмір зерна, колоса розмір лишаєм,
І ми шар другий беремось плести, дванадцять пучків акуратно єднаєм
Сплітали з молитвою Дідух в Душі і діти завжди помагали.
На третьому ярусі п'ять вже пучків, ці правила чітко всі знали
Щоб був Дідух пишним і мав гарний вид в цей ярус пучки більші брали
Могло бути п'ять, дев'ять чи сім, лиш парне ніколи не брали
У цей ярус можна було, всім простим, добавить пшеницю і трави
Щоб гарний й пахучий був Дідух в сім'ї, ще з літа їх разом збирали
Наш Дідух росте, набирає об'єм, у ярус четвертий пучків сім берем
Як ви зрозуміли по правилам всім - чотири в нім рівні. Закон є один!
Це є Світовид, ієрархія Божа, в нім кожен пучок є причетним до кола...
Коли ми всі рівні сплели по закону, сплітаємо гарно його ми основу
Щоб видно було, як і сам Світовид, основу і стійкість і впевнений вид
Вплітаючи трави усіх кольорів ми Дідуха славим з прадавніх часів.
Основу чи стовбур ми ділим на три чучуть обмотавши на трет'є висоти
Щоб Дідух мав стійкість і твердо стояв три ноги обв'язаних гарно розправ
І в саме завершення дійсвоацього ми зірку з соломи сплітаємо вдома,
Щоб було дванадцять у ній променців – це символ наших Отців.
Як бачите справа ця зовсім не легка, та пам'ять про предків в душах ожива
Давайте ж ми спробуєм із чистим серцем все це воскресити усім для добра.
Родження нового Кола року, яке наші предки відмічали 7 січня –
Різдво. Різдву передував піст різдвяний та проводи старого Кола року, які
відбувалися з 6 на 7 число, так званий Свят Вечір. Після сьомої години
вечора, з появою першої зірки відбувалася вечеря. В хату символічно
вносився Дідух (символ структури Сарства Небесного) і ставився на
покуті (східний кут навпроти якого сходить сонце, в якому стояли ікони).
Старший роду читав молитву. На столі мало бути чотири страви. Перша
страва – *грибна юшка*. Її готували за спеціальним рецептом. Варили
картоплю, вкидали цибулину цілою, добавали сіль, часник, олію та
перець, а також вкидали гриби та рибу річкову (карась або короп).
Подавали холодною. Друга страва – *кутя* (коливо) (*к-у-т-я* – Сила у
Творця, обов'язковими компонентами мали бути мед та пшениця, які є
символічними (недопустимо було пшеницю замінити іншими крупами –
наприклад рисом)). Третя страва – *узвар* (сочиво). Четверта страва –
житній хліб. Всі чотири страви мали символічне значення. Господар
читав молитву, після якої сідали вечеряти. Після вечері їжу лишали на

столі. Вважалося, що предки цього дня приходять в оселю. В кутю ставили ложки. Їх мало бути вісім штук і ставили їх в формі восьмикутної зірки, в вигляді двох рівносторонніх хрестів. На ранок страви доїдали. Викидати їх було не можна. На Різдво співали колядки – це спеціально складені пісні, в яких прославлялося родження Кола року. Для прикладу наведемо одну із них:

На Україні тихої днини,
Матінка Леля ніжить дитину.
Нічка Різдвяна славиться нині,
Сонцем народжена наша рідня.
Свята Різдвяного з кола Небесного,
Дух Кола року приходить у Мир.
Щоб на Вкраїні, в кожную родину,
Щастя і радість, приходили в двір.
Хата гостинна, на покуті Дідух,
Символом Сарства Небесного є.
Зірка Різдвяна, святая вечерея,
Предки приходять та Духи Ясні.
Ряду колядного, свята Різдвяного,
Небо святкує в ці дні та Земля.
Ми Українці – ючні слов'яни,
Славимо Сарство Небесне й Творця.

Після Різдва наступне свято *Водохрещення*. (*Водохрещення* – хрещення Нового Кола року), яке святкували три дні з 19 по 21 січня. В цей день проводився обряд освячення води, яка набувала цілющих властивостей. До води в цей день ставлення було дуже шанобливим. Її набирали і використовували для обрядів та лікувальних цілей. В цей день намагалися не виконувати роботу, пов'язану з водою: не прали, не пірнали в ополонку, що зараз стало модним, тому що вона є освяченою. До того ж вважається, що вода відпочиває в зимовий період і до *Стрітення* її не варто турбувати.

Наступне свято – *Стрітення* – 15 лютого. В цей день (Отесь) Господь благословляв Коло року. Проводилися обряди освячення. Вважалося, що вода в цей день просинається, набуває цілющих властивостей; прокидається природа; в дерев починається сокорух. В це свято проводилися спеціальні обряди та освячувалися свічки. Наші предки вірили що Стрітенська свічка має дивні властивості. Її запальювали для захисту, щоб відвести від оселі та від людини нечисті сили та під час грози, для захисту від блискавки. Тому її часто називали Громовиця. Цю свічку після відходу клали в руки покійному. В народі це свято супроводжувалося різними гуляннями, випікали жайворонків, що було символічним. *Жайвір* – це теж аббревіатура (*ж-а-й-вір* – Живий Дух Ярої ВІРи).

Великдень (Паска). Наші предки святкували *Паску* в день весняного рівнодення. Це свято було дуже шанованим. Тому святкували його в неділю, виконуючи при цьому спеціальні обряди. Святкування зазвичай відбувалося в першу неділю після рівнодення, що могло бути в межах від 22 по 28 березня. В це свято відбувається передача енергії Отцями кіл Ірійних. Програма Кола року вступала в дію. Символами цього свята були спеціально випечений *хліб (Паска)*, *свічка та яйце* (крашанка, писанка). Саме цей день вважався початком (нового) року, що також супроводжувалося різними традиціями, зокрема наші предки дотримувалися посту, який називався пасхальним.

Дуже великим в наших предків було свято *Благовіщення*, яке відмічалось 7 квітня. В цей день програма Кола року благословляється Отцем Господом. В народі це свято було дуже шанобливим. Збереглася до наших часів приказка: «На Благовіщення навіть птиця гнізда не в'є». В цей день просинається Земля, яку наші предки вважали за матір. І саме тому до *Благовіщення* вони старалися її не турбувати, вважалося що вона відпочиває, намагалися не працювати біля землі. В цей день співалися спеціальні пісні – веснянки.

26 квітня *Ясний день Юра (Ю-Р-А – Ючні Рівні Духовні).*

Трійця. Наші предки називали це свято *Святом Трояні Земної*. Воно святкувалося три дні, з 29 по 31 травня. В цей день проводилися обряди, трави набували цілющих властивостей, святкування супроводжувалося різними традиціями. Помешкання прикрашалися зіллям, яке мало цілющі властивості, з якого можна було робити різні відвари, настойки, дуже корисно було приймати ванни з цим відваром.

Рахманський Великдень святкувався з 1 липня три дні. Це було свято усіх рахманів. (*Р-А-Х-МАН – рівнів духовних Хорсачоловік*). Духовна ієрархія на Землі у наших предків була побудована за зразком Небесної ієрархії. Саме тому такі свята, як *Троянь* та *Рахманський Великдень* були дуже шанованими.

7 липня – свято *Івана Купала*. (*І-в-ан-а Купа-ла – Ірію Вишнього духу душі православні купають*).

7 серпня – *Спас Господній*. (*С-п-а-с Господній – Світлий прихід духу святого*). В цей день наші предки святкували (прихід Світлих та Ясних Духів у Мир).

8 вересня – *Чесного Хреста*. (Свято очищення Хрестом Полів Миру).

8 жовтня – *Покрова*. (Покров Миру омофором Божої Матері).

8 листопада – *Нерукотворний образ Хреста*. (Свято світлого образу Нерукотворного Хреста).

30 листопада – *Пилипівка*. (Закінчення року Ясного, початок відходу Старого Кола року).

21 грудня – початок *Свята ряду Колядного*, що триває до Водохреща. В ці дні відбувається заміна старого року новим.

Охарактеризувавши основні свята наших предків та розкривши їхнє первинне значення можна зробити висновок, що вони були віруючими та духовними людьми, вірили в Бога, сприймали світ живим, шанували традиції предків, жили в гармонії з природою та символічно вшановували під час обрядів Царство Небесне та Творця. Деякі із свят та обрядів збереглися у сучасній православній церкві втративши при цьому своє символічне значення. У цій статті охарактеризовано лише перше коло свят, які є головними. Однак були ще інші свята, яких було дуже багато, і які мали різне значення, допомагаючи людям підтримувати зв'язок із Світлимими Силами.

1. Плачинда С. Лебедя / С. Плачинда – К. : Видавничий дім «Калита», 2006. – 159 с. **2.** Дем'янов В. О. Велич Дулібії Рось. Суренж / В. О. Дем'янов, О. А. Андрєєв. – К. : ВЦ ПП «Корлайн», 2007. – 264 с. **3.** Дем'янов В. О. Таємниці історії України / В. О. Дем'янов – Рівне : О. Зень, 2017. – 80 с. **4.** Лозко Г. С. Велесова Книга – Волховник / Г. С. Лозко. – Вінниця : Континент – Прим., 2007. – 520 с. **5.** Войтович Валерій Миколайович. Міфи та легенди давньої України. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан. 2005. — 392 с. **6.** Франко І. Я. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://na-skryzhalyah.blogspot.com/2018/01/blog-post_6.html. **7.** Откупщиков Ю. В. К истокам слова : Рассказы о науке этимологии / Ю. В. Откупщиков. – М. : Просвещение, 1986. – 176с. **8.** Корнійчук Я. А. Значення слов'янських бойових мистецтв для духовного розвитку особистості // Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ : збірник наукових праць. – № 1(13). – Рівне : 2015. – 342 с. **9.** Велінець П. В. Православний світогляд у системі козацьких єдинокорств як валеологічні аспекти духовності / В. П. Велінець, Я. А. Корнійчук // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Валеологія : сучасне і майбутнє». Випуск 22. – Харків : 2017. – 130 с. **10.** Корнійчук Я. А. Значення безсмертя, космології та духовної єдності у стародавній філософії. – Рівне, 2011. – 57 с.

Рецензент: к.пед.н., професор Леонова В. А.